

UVOD

tarocerkvenoslovanski glagolski spomenik Sinajski evhologij, t. j. „molitvoslov“ (gr. εὐχὴ „molitev“), molitvenik ali po vsebini prav za prav obrednik (ritual), cirilsko cerkvenoslovansko „trebnik“, se nahaja v knjižnici samostana sv. Katarine na Sinajski gori. Že od sredine prejšnjega stoletja se je po ruskem arhimandritu Porfiriju Uspenskem, ki je prvi poročal o starocerkvenoslovanskem glagolskem Sinajskem psalterju (Путешествіе о. Порфирія Успенскаго по Египту въ 1850 г. II. Второе путеш. архим. П. У. въ Синайскій монастырь въ 1850 г., стр. 163, Спб. 1856 in Извѣстія Имп. археол. общества древностей 1865, V 19—20), a l. 1853. skupno s sodelavcem N. P. Krylovim prinesel s seboj odlomek starocerkvenoslovanskega glagolskega Sinajskega liturgiarja (misala po vzhodnem obredu, cirilsko služebnika), vedelo, da so na Sinaju glagolski rokopisi. Zato je l. 1880. potoval tja profesor za slovansko filologijo in primerjalno jezikoslovje na vseučilišču v Zagrebu dr. Lavoslav Geitler in našel poleg že znanega psalterja še evhologij, kakor je kodeks po grškem načinu imenoval. Oba ta pergamentna kodeksa XI. stol. je v samostanski knjižnici prepisal v šestinštiridesetih dneh in po eno stran fotografiral, potem pa izdal pri Jugoslavenski akademiji znanosti in umetnosti pod naslovoma: prvega — Euchologium, glagolski spomenik manastira Sinaj brda (sa snimkom), u Zagrebu 1882, drugega — Psalterium, glagolski spomenik manastira Sinaj brda (sa snimkom), u Zagrebu 1883 (Djela Jugoslav. akademije znan. i um., knjiga II, III). Toda obe izdaji sta se (še bolj nego splošno vse starejše izdaje starocerkvenoslovanskih spomenikov) izkazali za nezanesljivi, z napakami in v mnogem znanstveno neuporabni. Bili sta tudi z izjemo kratkih uvodnih pripomb brez vsakega znanstveno-kritičnega

aparata. Oboje skupaj je pač tudi povzročilo, da je tak povsem nov tekst, kakor ga je predstavljal evhologij, v glavnem ostal do današnjih dni brez globljih jezikoslovnih in filoloških študij, v kolikor pa so se take pojavile, so bile nezadovoljive in le pogojne vrednosti. Zbog navedenih razlogov in ob hitrem, uspešnem razvoju slovanske filologije se je enako kakor pri drugih starejših izdajah starocerkvenoslovanskih spomenikov, zlasti še pri Geitlerjevih izdajah, čutila potreba po novi, kritični izdaji z dodatkom čim več posnetkov iz spomenikov. Naj sledi najprej kratek pregled, nekak obračun o dosedanjih izdajah starocerkvenoslovanskih spomenikov, ker nudi zanimive perspektive, da stopi nova, prva taka izdaja Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani tudi s tem v pravo luč in se obenem umevno predstavi naši kulturni javnosti.

Prvi starocerkvenoslovanski glagolski spomenik Glagolita Clozianus, večji odlomek s pridigami na velikonočne dni, iz kodeksa, ki je po svojem postanku in zgodovini vezan s hrvatskim glagolizmom, je (s cirilsko transkripcijo) izdal J. Kopitar l. 1836, v tedaj sloveči publikaciji, ki jo je Fr. Miklošič l. 1860, izpopolnil še z dvema pozneje najdenima listoma. Novo, novim znanstvenim zahtevam ustrežajočo izdajo z glosarjem in prilogo posnetkov treh strani je priredil v založbi češke akademije znanosti V. Vondrák. Drugi, prvemu po vsebini sorodni, to pot cirilski starocerkvenoslovanski spomenik Supraseljski kodeks z življenjepisi svetnikov in pridigami na praznike za mesec marec z vključenimi pridigami na velikonočne dni, t. zv. mineja („pomesečna knjiga“) za mesec marec, katere manjši del se hrani v Ljubljani v sedanji Univerzitetni knjižnici, je l. 1851. (s faksimilom ene strani) natisnil na stroške dunajske akademije znanosti Fr. Miklošič, v novi izdaji S. Severjanova pa je kodeks izšel (s fototipičnimi posnetki treh strani) l. 1904, kot prvi zvezek drugega dela serije takih izdaj petrograjske akademije znanosti Памятники старославянского языка, ki je začela iz-

hajati l. 1900. Tretji izdani starocerkvenoslovanski, in sicer glagolski spomenik Assemanijev evangelistar (ekslov. *аннаксъ* od *επιτομος*, za liturgično rabo izbrani evangeliji) je doživel že kar tri izdaje, prvo ob Strosmajerjevi podpori l. 1865. z glagolskimi tipi, faksimilom ene strani in historičnim uvodom od Fr. Račkega ter filološko študijo V. Jagića, drugo l. 1878. v Rimu z latinsko transkripcijo, fototipičnim posnetkom ene strani in daljšim „pripomenkom“ od J. Črnčiča, a tretjo na stroške češke akademije znanosti l. 1929. s fototipično reprodukcijo vsega rokopisa s kratkimi Prolegomena od J. Vajsa in J. Kurza (cirilska transkripcija s kritičnim aparatom in študijo še ni izšla). O upravičenosti nove izdaje pa prim. J. Kurz, O potrebě nového vydání rukopisu Assemanova (Listy filologické 1926, LIII 106, 234). V izboru starih glagolskih spomenikov, izdanem l. 1866. od I. I. Sreznevskega Древние глаголическіе памятники je tu predvsem omembe vredna objava že omenjenega starocerkvenoslovanskega glagolskega Sinajskega odlomka treh pergamentnih listov liturgiarja (služebnika), ki sta jih l. 1853. s Sinaja prinesla, dva lista (drugi in tretji po kontekstu) arhim. Porfirij Uspenskij, en list (prvi) pa diakon N. P. Krylov. Lista Uspenskega sta sedaj last državne Publične biblioteke v Leningradu, list Krylova pa je prešel najprej v last N. M. Mihajlovskega, tajnika Комитета Академіи наукъ, potem pa v biblioteko Sreznevskih (I. I. Sreznevskega in sinov) ter je sedaj morda v rokopisnem oddelku akademije znanosti v Leningradu. I. I. Sreznevskij je objavi odlomka z raznimi pojasnili priložil tudi litografske kopije listov Uspenskega, od druge strani tretjega lista (po Sreznevskem, sicer drugega) in od prve strani lista Krylova imamo tudi avtotipična posnetka v albumu N. Karinskega Образцы глаголицы № 6, 8 (С.-Петербургъ 1908, издание Имп. археологическаго института). Po posnetkih in tekstu Sreznevskega, kar mu je bilo tedaj dostopno, je prireditelj pričujoče izdaje Sinajskega evhologija l. 1925. v okviru Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani

priredil pod naslovom „Starocerkvenoslovanski evhologij“ (Razprave II 221—286) novo izdajo v vseh ozirih toli pozabljanega in zanemarjanega Sinajskega odlomka služebnika s primerjalno tabelo glagolskih znakov, glosarjem ter gramatično in filološko študijo, katere namen je bil, dokončno dokazati in ugotoviti pripadnost odlomka h kodeksu Sinajskega evhologija kot njega začetku, kar je sedaj splošno sprejeto in se o tem še po pripombah J. Frčka, *Euchologium Sinaiticum* str. XI sl. ne more več dvomiti. Zato je J. Frček navedeni izdaji evhologija, o kateri bo govor dalje doli, dodal tudi odlomek s cirilsko transkripcijo, kritičnimi pripombami pod črto, grškim tekstom in francoskim prevodom. Pri tem so mu bili na razpolago poleg Karinskega, *Образцы № 6, 8* še novi posnetki strani listov Uspenskega; drugo stran lista Krylova pa ponatiskuje po Sreznevskem. V izboru starih cirilskih spomenikov I. I. Sreznevskega *Древніе славянскіе памятники юсоваго письма* iz l. 1868. je v prvi vrsti omeniti starocerkvenoslovanski cirilski evangelistar Savino knjigo, ki jo je zbog mnogih nenatančnosti na novo izdal z glosarjem in fototipičnimi posnetki štirih strani V. Ščepkin v gori imenovani seriji *Памятники старославянскаго языка т. I, вып. 2* (Спб. 1903). Že preje, l. 1901., pa je posvetil spomeniku tudi posebno filološko študijo *Разсужденіе о языкѣ Саввиной книги* (Сборникъ отдѣл. русс. языка и словесн. петрограjske akademije znanosti т. LXVII, № 9). L. 1874., o priliki III. arheološkega kongresa v Kijevu je I. I. Sreznevskij odkril v muzeju kijevske Duhovne akademije znamenite Kijevske liste, ki jih je ruski jeruzalemski arhimandrit Antonin Kapustin zasledil nekje v orientu, morda celo na Sinaju, in oddal imenovani akademiji. Listi vsebujejo odlomek starocerkvenoslovanskega glagolskega katoliškega misala (sakramentarja), torej zahodnoobredni pendant poleg po prvotnem postanku starejšega sinajskega odlomka vzhodnoobrednega služebnika, in kažejo že češkoslovaške, moravske črte v jeziku. Sreznevskij je liste dvakrat (*Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣст-*

ныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ № 77, Сборникъ отдѣл. русс. языка и словесн. петрограjske akademije znanosti т. XV, 1876, in *Труды III археол. съѣзда въ Россіи, Кіевъ 1878*) z glagolskimi tipi in cirilsko transkripcijo natisnil (po njem še z latinsko transkripcijo O. Kolář, *Časopis Musea království českého* LII, 1878). Pri obeh je tudi latinski tekst. Znanstveno izdajo s cirilsko transkripcijo in latinskim prevodom pa je l. 1890. podal V. Jagić v študiji *Glagolítica* (*Denkschriften dunajske akademije znanosti, filoz. - histor. razred, knj. XXXVIII.*), katere posebnim odtisom je priložena še popolna fototipična reprodukcija vsega odlomka. Kijevski listi so sprožili celo vrsto vprašanj in študij ter so bili tudi še večkrat ponatisnjeni in reproducirani, vendar pa potrebujemo še vedno nove popolne izdaje, ki bi z ene strani zgrnila na raznih mestih razmetane že dosežene izsledke v eno, z druge pa skušala dognati še ostala nerešena vprašanja. L. 1879. in 1883. sta izšli do tedaj najbolj vzorni, znanstveni izdaji starocerkvenoslovanskih glagolskih polnih evangelijev (tetroevangelijev), Zografskega in Marijinskega evangelija, od V. Jagića, s katerima je uredil in utrdil tudi način znanstvene cirilske transkripcije. Zografski evangelij se je tiskal v Berlinu na stroške pruskega ministrstva in podaja poleg transkribiranega teksta s kritičnimi opazkami še kratka Prolegomena, dva dodatka in tri tabele posnetkov (dve strani in ena tabela s posameznimi mesti). Temeljna edicija starocerkvenoslovanskega teksta evangelija pa je izdaja Marijinskega evangelija, ki je izšla kot publikacija petrograjske akademije znanosti, in vsebuje poleg uvoda kritičen aparat z variantami iz drugih tekstov pri transkripciji, paleografsko in gramatično študijo, popoln glosar in fotografična posnetka dveh strani. Slabo fotolitografijo evangelija sv. Luke je izdalo že preje l. 1880.—1881. *Общество любителей древней письменности* (№ LIX in LXXIX). Jagićevi kritični izdaji evangelijev sta do sedaj edini izmed izdaj starocerkvenoslovanskih spomenikov, ki še nista izzvali občutnejše potrebe po drugi, novi objavi.

Zadnja dva, v času Jagičevega Marijinskega evangelija prvič izdana starocerkvenoslovanska kodeksa (o neznatnih odlomkih po obsegu, dveh glagolskih in petih, šestih cirilskih ter enem cirilskem napisu, bi bilo tu odveč govoriti, vendar prim. doljno pripombo), sta bila v začetku imenovani Geitlerjevi izdaji obeh sinajskih glagolskih kodeksov, evhologija in psalterja (Zagreb 1882 in 1883). Od njiju je na novo v znanstveni prireditvi, in sicer S. Severjanova, na podlagi fotografij vsega kodeksa, ki jih je l. 1907. izdelal na Sinaju V. N. Beneševič, izšel šele l. 1922. kot t. IV serije ruske akademije znanosti Памятники старославянского языка* le psalter s cirilsko transkripcijo, kritičnimi opazkami pod črto, glosarjem in enajstimi tabelami posnetkov posameznih strani in mest. Evhologiju, ki ga je Beneševič obenem takoisto vsega prefotografiral in ki bi moral enako iziti v isti seriji, se to ni več posrečilo. V zmedu časa so se poizgubile celo fotografije

* Od te serije je izšlo:

- I. 1. 1900. Ст. М. Кульбакинъ, Хиландарскіе листки (dva cirilska lista katehetskega pouka Cirila Jeruzalemskega).
2. 1903. В. Щепкинъ, Саввина книга (cirilski evangelistar, glej gori).
3. 1904. Е. О. Карскій, Листки Ундольскаго (dva cirilska lista evangelistarja).
4. 1905. Н. Грунскій, Пражскіе листки (dva glagolska lista z liturgično vsebino češkocerkvenoslovanske recenzije).
5. 1906. Г. А. Ильинскій, Македонскій листокъ Гильфердинга (cirilski list cerkvenopoučne vsebine).
6. 1909. Г. А. Ильинскій, Македонскій глаголическій листокъ (glagolski list s kosom drugega z odstavkom iz Pareneze Efrema Sirskega).
- II. 1. 1904. С. Северьяновъ, Супрасльская рукопись (cirilska mineja za mesec marec, glej gori).
- III. 1. 1910. В. Погорѣловъ, Чудовская псалтырь XI в. (ruskocerkvenoslovanska).
2. 1915. Г. А. Ильинскій, Охридскіе глаголическіе листки (dva lista glagolskega evangelistarja).
- IV. 1922. С. Северьяновъ, Синайская псалтырь (glagolska, glej gori).

vsega kodeksa (П. Лавров, Кирило та Методій в давньо-слов'янському письменстві, У Києві 1928, str. 345, Збірник historično-filološkega razreda ukrajinske akademije znanosti № 78). Po njih je V. Beneševič sam kot historik cerkvenega prava izdal v „Zborniku u slavu Vatroslava Jagiča“ (Berlin 1908, str. 591—596) le str. 102a5—105b4 *Слѣдѣди* (S je zmotno, moralo bi biti *З*) *стѣхъ* *щѣ*, a St. M. Kuljbakin, Старословенска читанка (Београд 1932, str. 22—24) popravil Geitlerjev tekst (vendar ne povsem brez nenatančnosti) za 8b2—24, 10b25—11a21, 18a10—24, 19a1—21, 56b4—57a23 in 61b1—62b26. Tako je sinajski kodeks evhologija ostal kot edini starocerkvenoslovanski spomenik, ki še ni doživel nove natančne in znanstvenokritične objave na podlagi originala ali njega fotografičnih posnetkov in pred katerim se je po izdaji psalterja zaustavila serija ruske akademije znanosti Памятники старославянского языка. Na ta način dovršuje s pričujočo izdajo slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani od ruske akademije znanosti započeto delo. Češkemu slavistu in teologu J. Frčku, ki je imel prirediti izdajo evhologija za Patrologia orientalis R. Graffina (t. XXIV, fasc. 5, in t. XXV, fasc. 3, Paris 1933 in 1939), kateri je pridružil tudi Sinajski odlomek službenika, o čemer je bil govor že gori, ni bilo mogoče dobiti fotografij; zato je bil primoran ponatisniti Geitlerjevo, jezikoslovno, filološki in paleografski neuporabno izdajo. Pač pa je opravil zelo zaslužno delo s tem, da se je prav uspešno potrudil najti grške vire k posameznim molitvam in skušal na njihovi podlagi s primerno interpunkcijo prirediti umeven tekst, ki ga ponazoruje vrh vsega še francoski prevod. Na podlagi originalnih grških mest in dostopnih mu posnetkov treh celih strani (Geitlerjevega posnetka str. 17b in lista 10a-b N. P. Kondakova, ki ga je ta prinesel s svojega potovanja na Sinaj l. 1881.) ter dveh nepopolnih strani (49a4—25 in 90b15—24 po V. Jagić, Глаголическое

письмо tab. VI., № 12a, b, kjer je to povzeto po albumu N. Kondakoff et J. Raoult, Vues et antiquités du Sinai, Saint-Petersbourg 1883, prim. tudi seznam posnetkov N. P. Kondakova, Путешествіе на Синай въ 1881 г., Записки Имп. Новоросс. Унив. т. XXXIII, стр. 157 in 160, № 98—99) je J. Frček po možnosti tudi popravil Geitlerjev tekst, o čemer govori v uvodu str. XVII sl., vendar zavzemajo te poprave le neznaten del kodeksa in tudi ne ustrezajo vedno rokopisnemu originalu kodeksa, a ustrezajoče potrebujejo potrdila. Druge Geitlerjeve napake so seveda morale ostati in kazijo Frčkovu sicer vzlic temu po svojih drugih vrlinah, kakor že rečeno, velezasluzno delo; so pa občutnejše, nego bi se po J. Frčku o. c. str. XVI sl. zdelo. Saj je Geitler, ne glede že na razno napačno branje in številno nenatančno pisanje znakov za redukcijaska vokala ѣ-ѣ, za srednjejezični visoki vokal у (ы-ѣи-ѣй) ali nazalna vokala ж-ж, tudi и-и-и, opuščanje strešice kot nadomestka za redukcijaska vokala, opuščanje interpunkcijskih znakov itd., med drugim izpuščal ne le posamezne besede, temveč kar cele vrste teksta, kakor n. pr.: 10a7—8 *любѣвъ нелицемѣрѣнѣж* . (že od J. Frčka po posnetku lista N. Kondakova opraženo); 15b23 и сна; 23a19 *сего*; 29b3—4 и побѣди *ѣсѣж* силаж *волѣзньнѣжж* .; 34b16—17 и съподоби и слоужѣѣ твои .; 55a22—23 и на *ѣѣкомъ* *сѣщинимъ* въ *нихъ* .; 58a7 *сѣ*; 58b8 *тебѣ*; 62a12—13 И *възгласа* *инѣми* *языкы* .; 63b5—6 и животъ *вѣчны* . *Дамъ* *намъ* .; 65a9—10 *тебѣ* бо *хвалл* *вѣсн* *лаемъ* .; 65b21—22 *ѣко* *единъ* *день* *живѣ* *вждетъ* .; 68a5 *не*; *ib.* 19—20 *Брагомъ* *зѣлѣ* *прѣльцаемъ* .; 68b2 *вѣ*; 69b23—24 *малосѣпанне* . *сѣмѣрение* .; 92b18—19 *мжжѣствоу* *подвижѣникъ* .; *ib.* 23—24 *прѣвѣнѣхъ* *оцъ* *нашихъ* . и; 94b9—10 *благовѣрне* . *вратролюбне*; 105b22—23 *зѣванѣ* *вашего* . *единъ* *гѣ* .; 106b5 *естъ* . Primeri napačnega branja: 5b3 *при(с)нои* namesto *при* *нои* (pri Frčku popravljeno po gr. *ἐπὶ τοῦ Νῶε*); 16a6 *маслинчъ* *nam.* *маслинчъны*; 27b13 *оцѣли* *nam.* *ицѣли*, kar je prešlo potem v St. Slošnskega „Index verborum do Euchologium Sinaiticum“

(Warszawa 1934, str. 96), pa tudi v njegovo monografijo „Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim“ (Warszawa 1937, str. 69) pod „Funkcje prefiksu o-/ob- 11. o-cěliti“ kot *επαξ λευόμενον* iz Sinajskega evhologija; 28b3 *на глаѣ* *оболашемъ* *nam.* *а глаѣ* *болашемъ*; 31b19 *оухо* *nam.* *оуши*; 35b3 *волѣзнь* *nam.* *неприѣзнь*; 38b1 *въземлѣ* *nam.* *въземлѣ*; 45b3 *воуихъ* *nam.* *воуихъ*; 47a4 *въпадъ* *nam.* *тъ* *падъ*; *ib.* 5—6 *нѣсѣнномоу* *nam.* *нѣсѣнномоу*; *ib.* *аще* *ако* *nam.* *аще* *како*; *ib.* 8 *же* *не* *ѣко* *nam.* *не* *ѣкоже*; 48a13 *отѣвѣщаѣи* *nam.* *отѣвѣща* *тъ* *и*; 51a8 *възтрепещи* *nam.* *въстрепещи*; *ib.* 14—15 *рждоужникъ* *nam.* *рждоужникъ*; 51b26—52a1 *ѣвѣрженъ* *nam.* *ѣвѣрженъ* (Frček po grškem domneva to ali še prej *ωτ(ъ)вѣрженъны*); 53a14 *сѣѣѣствова* *nam.* *сѣѣѣтельствова*; 56b23 *твоѣмъ* *nam.* *ѣсѣмъ* (Frček v pripombi popravlja *ѣсѣмъ* po gr. *πάσης*); 57b13 *многомъ* *nam.* *мнѣномъ* (Frček domneva *инокомъ* ali še bolje *иногомъ*); *ib.* 18 *възведѣ* *nam.* *възведѣ*; 59a3 *праведни* *nam.* *праведни* *ици*; 61b5 *несквернъны* *nam.* *несквернъны* (pri Frčku popravljeno v Corrigenda po Kuljbakinu); 66b22 *то* *nam.* *ти* (Frček popravlja v pripombi); 67a17 *обложитъ* *nam.* *обложивъ* (Frček domneva *обложи* ali *обложивъ*); 80a2 *милосѣрди* *nam.* *милосѣрдѣи*; 84a17 *хоташинихъ* *nam.* *ходашинихъ* (Frček opozarja na tekst psalma z -а-); 88a11—12 *въходитъ* *nam.* *въходитъ* (kar je dalo P. Dielsu, Altkirchen-slavische Grammatik I 88 / Heidelberg 1932 / povod, da razlaga *ови-* z vplivom drugih besed, kakor *прѣди-* in *овити*) itd. Geitler, Euchologium str. IX pravi: „u obče dajem ovdje rukopis, kakav je, sa svimi mahnam i te pogreškami“, med njimi 64a8 *дрѣшиши*, 65b5 *млетѣ*, kar ima V. Vondrák, Altkirchen-slavische Grammatik, druga izdaja str. 155 (Berlin 1912) pod označbo „Wichtig ist *л* für *к*“, vendar z vprašajem, toda v originalu je pravilno *дрѣшиши* *млетѣ*. Geitler je svoj predgovor pisal pač po lastnem prepisu spomenika. Primeri pomot v pisanju nazalnih vokalov: 1b2—3 *непрѣстаѣшлѣмъ*, *ib.* 3

скринѣа, ѣв. 4 носѣща, 46b3 вечерѣа, 60b16 ѣзѣи пам. не прѣ-
стаѣщаѣа, скринѣж, носѣщѣж, вечерѣж, ѣзѣи; 8a15 постѣлаѣж, 50b4
вѣздаѣж, 79a9 покланѣж, 97a9—10 послѣдоуѣж пам. постѣлаѣа,
вѣздаѣа, Покланѣѣа, послѣдоуѣа; 51b26 начельниче пам. нач-
ельниче in 65b5 že omenjeno мастѣк пам. мѣстѣк. S tem odpa-
dejo vsi dosedanji zaključki o zameni nazalnih vokalov v Sinaj-
skem evhologiju, pa je treba povsem izpremeniti odstavek o
nazalnih vokalih v starocerkvenoslovanskih gramatikah V. Von-
dráka o. c. str. 155, N. Wijka, Geschichte der altkirchenslavischen
Sprache I 146 (Berlin - Leipzig 1931), P. Dielsa o. c. str. 107,
prip. 2, in S. Kuljbakina, Le vieux slave str. 53—54 (Paris 1929)
ali istega Старословенска граматика str. 17, § 25 (Београд 1930).
Geitlerjeva pripomba str. X „Riedko stoji ѣа mjesto ѣ: имаѣа, мѣа,
заклинѣаѣа, искаѣаѣа, запальѣаѣа“ sloni vseskozi na zmotnem pre-
pisu, ker v rokopisu je 25b14 имаѣа, 28a20 маѣа, 48a11 заклѣнаѣаѣа,
48a7 искаѣаѣа, 48a18 запальѣаѣаѣа. To zopet kaže, da je Geitler
opiral svoje opazke o pisavi in jeziku (glasoslovju i. dr.) na svoj
prepis s pogreški in da njegova izdaja ne more služiti za podlago
niti za študij paleografije in grafike, kaj šele glasoslovja in sploh
jezika našega spomenika. Vse razlike pričujoče izdaje po posnet-
kih proti Geitlerjevi bodo zaznamovane in po potrebi pojasnjene
v drugem delu pri transkripciji teksta.

Že po prej znanih in dostopnih posnetkih je bilo jasno, a
po vsem gornjem se potrjuje še bolj, da je bila neobhodno in
že nujno potrebna nova izdaja Sinajskega evhologija
na podlagi originala ali fotografskih posnetkov ko-
deksa. Zanimanje prireditelja te izdaje za ta kodeks sega že
daleč nazaj. Tako je že l. 1901. za časa svojega dvoletnega študijskega bivanja v Rusiji (1901—1902) za V. Jagića prepisal iz srbskocerkvenoslovanskih rokopisov Grigorovičeve zbirke v Rumjancevskem muzeju № 32—1713, № 34—1715, № 35—1714 Sinajskemu evhologiju ustrezajoča mesta, ki jih je navel V. Jagić v oceni Geitlerjeve izdaje (Archiv für slavische Philologie VII

130 sl.) in ki se nanašajo na str. 6b, 9a—12a, 14a—14b, 15b,
21b, 66b, 72a—72b, 73b, 75b, 77a in 80a (V. Jagić, Entstehungs-
geschichte der kirchenslavischen Sprache, druga izdaja str. 252,
Berlin 1913). Ti prepisi se hranijo najbrž v Jagićevi rokopisni
ostalini, menda v vseučiliški knjižnici v Zagrebu. S kodeksom
Sinajskega evhologija samim pa se je prireditelj izdaje bavil v
gori omenjeni študiji „Starocerkvenoslovanski evhologij“ l. 1925.,
ki je dokazovala enotnost sinajskega kodeksa evhologija in od-
lomka služebnika in vsebovala obenem izdajo tega odlomka.
Tako je tembolj umljivo, da ni opustil prilike potovanja dveh
kolegov profesorjev na teološki fakulteti univerze v Ljubljani po
biblijskem vzhodu, M. Slaviča in A. Snoja, da ju ne bi opo-
zoril na glagolske rokopise na Sinaju, posebno še evhologij. Saj
v splošnem še vedno ni čisto gotovo, ali ni možno kako novo
odkritje, če ne seveda kakega kodeksa, vsaj odlomka. Pripominjam
n. pr., da omenja Fr. Miklošič, Altslovenische Formenlehre in
Paradigmen str. XIV (Wien 1874), kjer je prvi postavil kanon
t. zv. panonskih (starocerkvenoslovanskih) spomenikov, glagolski
odlomek dveh listov, ki naj ju je C. Tischendorf s Sinaja prinesel
s seboj (v Petrograd?) in o katerih prav nič drugega ne vemo.
Po Tischendorfu tudi vemo, kakor poroča prof. A. Snoj,
Staroslovenski rokopisi v sinajskem samostanu sv. Katarine
(Bogoslovni Vestnik 1936, XVI 165), da so menihi posamezne
liste, ki so se pri predevanju knjig odločili od rokopisov, ter
ostanke starih, od črva ali vlage uničenih rokopisov, shranili v
košarah. Tudi palestinolog L. Szczepeński, Na Synaju str. 139
(Kraków 1908) je l. 1906. videl nekaj ducatov posameznih
slovanskih pergamentnih listov, ki jim ni mogoče določiti vsebine
(A. Snoj o. c. str. 178 sl.). Z ozirom na možnost še kakih listov
Služebnika je bil na prošnjo kot primer posameznih listov s Sinaja
doposlan fotografski posnetek dveh strani cirilskega nepolnega,
za liturgične namene razporejenega apostola (t. zv. praksapostola)
ruskocerkvenoslovanske recenzije po videzu XIII. stol. z episto-

lama I Kor. VII 12—17 in Acta apost. XVII 16—34. M. N. Speranskij, Славянская письменность XI—XIV вв. на Синае и в Палестине (Известия отдел. русс. языка и словесн. Академии наук СССР 1927, XXXII 43 sl.) je pokazal popolno verjetnost, da je bila na Sinaju v precej rani dobi XII.—XIV. stol. poleg drugih narodnosti tudi slovanska meniška kolonija. V prilogi podaja M. Speranskij seznam slovanskih rokopisov na Sinaju, 43 števil, torej za dva več, nego jih je naštel prof. A. Snój o. c. str. 178, ki omenja 39 cirilskih in dva glagolska rokopisa in ki v svojem poročilu sploh govori skoraj o vseh onih (M. Speranskega ne omenja), ki so se bavili s sinajskimi rokopisi. Od glagolskih rokopisov je prof. M. Slavič, Na Sinaj str. 197 sl. (Ljubljana 1929), mogel videti le Sinajski psalter. Zdelo se je, da je evhologij založen. Za Sinajski evhologij pa se je posebno potrudil prof. A. Snój, ki je sicer kot biblist iskal in študiral predvsem evangeljske tekste. Še iz Jeruzalema je pisal knjižničarju menihu o. Joakimu, naj mu sporoči, če se nahaja med rokopisi glagolski evhologij. Ta mu je odgovoril (A. Snój o. c. str. 178): „Nous avons cherché partout dans la bibliothèque et on n'a pas trouvé ce manuscrit; s'il vous plait écrivez nous minutieusement ce que vous connaissez pour ce manuscrit et nous allons chercher en deuxième fois.“ To je bilo pač zaradi tega, ker je rokopis na prvi strani označen *ψαλτήριον*, signiran pa „37 Ἰλλυρικόν“ (pravi psalter ima štev. 38), kar je po vsej verjetnosti storil arhimandrit Antonin, najditelj Kijevskih listov, ki je l. 1870. katalogiziral grške, a inventariziral tudi slovanske sinajske rokopise (A. Snój o. c. str. 170, 177). V Sinajskem evhologiju je med 73a in 77b res pet psalmov precej na kupu. Na vprašanje o „37 Ἰλλυρικόν ψαλτήριον“ je prof. A. Snój prejel obvestilo, da se rokopis nahaja v biblioteki, priloženi pa sta bili na njegovo željo tudi po ena fotografija, stran 9a (v rokopisu zmotno 83) evhologija s pripisom o. knjižničarja *κῶδιξ Ἰριθ. 37 Ἰλλυρικόν ψαλτήριον* in zadnja stran psalterja. Ko se je prof. A. Snój

vrnil s svojega potovanja, je na prošnjo prireditelja te izdaje ljubeznivo prevzel posredovanje, celo ne brez vseh gmotnih žrtev, da bi se dobili fotografski posnetki vsega kodeksa. V pismu 17. nov. 1937 mu zagotavlja: „Obljubljam Vam . . . , da bom z vsemi močmi rad pomagal, da dobite snimke evhologija in tako oskrbite zanesljivo izdajo tega tako važnega starosl. rokopisa“. Za kritje stroškov je rade volje skrbelo Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, predhodnik Akademije, z njegovim za znanost vedno najidealneje vnetim tajnikom prof. dr. Fr. Ramovšem. Akademije tedaj še ni bilo. Prof. dr. A. Snój je najprej poslal en angleški funt (238 din) s prošnjo, naj za to vsoto izvrše nekaj fotografskih posnetkov začetnih strani evhologija. Poslanih je bilo osem (2b, 3a—b, 4a—b, 5a—b, 6a). Stran je torej stala nekako 30 din. Nato je bil o. Joakim naprošen za fotografiranje nadaljnjega dela kodeksa (za šest funtov osem in štirideset strani) in potem še vsega ostalega kodeksa. Knjižničar o. Joakim pa ni le na najpripravljenjši način po možnosti izgotovil posnetkov, od celotne zadnje vsote je celo vrnil večji znesek, naravnost ginljiv primer prave starokrščanske poštenosti in vzvišenosti. Fotografski posnetki o. Joakima niso vsi v velikosti originalnega kodeksa, temveč, kakor je bila pač možnost dana, različnega formata (nekateri so bili tudi neravno obrezani), v reprodukciji pa so vsi izenačeni na prvotno velikost, kakor jo podaja Geitler str. V, širina 10,5 cm, višina 14 cm, in kakor jo približno predstavljata posnetka pri Geitlerju (17b, ista stran tudi v istega Die albanesischen und slavischen Schriften, Wien 1883 / s podporo dunajske akademije znanosti / ter v Vajsovi glagolski paleografiji tab. XVI) in Karinskem № 7, nekako za 1/2 cm več (pri Jagiću, Глаголическое письмо tab. VI 12a, b so le deli strani 49a 4—25 in 90b 15—24, pri I. Ohijenkju Пам'ятки старослов'янски X—XI віків, Варшава 1929, str. 244 in 246 pa stran 10a Kondakova in del 49a kakor pri Jagiću). Zato so s povečanjem pri reprodukciji znatno manjših fotografij postale

nekateri strani nekoliko bledeje. Vobče pa je klišarna Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani izborna s popolno jasnostjo izdelala klišee, tako da popolnoma nadomeščajo originalne fotografije kodeksa. To jasnost izdelovanja klišarne je poudaril že Frček o. c. II 604 „la reproduction phototypique, d'une clarté admirable, de Mgr Vajs“ za lista Uspenskega po faksimilih Sreznenskega, kar je prof. Vajsu po izvodu Instituta za slovansko filologijo na univerzi v Ljubljani preskrbel prireditelj te izdaje za „Rukovět hlholské paleografie“ (v Praze 1932, tab. XVII, XVIII). Odtis klišeev je izvršila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Zamazanih strani in slabo čitljivih mest, z izjemo prve in zadnje strani, ni v kodeksu. Raznobarvnosti mnogih velikih, okrašenih inicial reprodukcija seveda ni mogla podati; njen sled se očituje v zasenčenosti takih mest na posnetkih. O njih pravi Geitler str. VI: „Prostori jim (inicialama) izpunjeni su jasnom crvenom, žutom, zelenom, modrom i crnom bojom, nadpisi molitava pako pokriiveni zelenilom i žutilom, što sve rukopisu daje osobito živahan i šaren vid.“ Reprodukcijska inicial se nahaja v albumu N. Kondakova (o. c.). O kodeksu in pisavi pa pripominja Geitler: „Vrlo pomno izvedena liniacija“ (vidna tudi v reprodukciji) „urezana je ostrim orudjem u liepi bieli pergamenat. Pisac stavlja slova velikom tačnošču te dosljednošču uvijek nad redak“, kar je obležje grških minuskulnih rokopisov do konca X. stol.“ (Geitler str. X). „Uviek jednaki tanki i sitni potezi odaju sigurnu, izvježbanu ruku“. Kar pa sicer trdi Geitler „U celom rukopisu neima nigdje brisanih ili struganih mesta, nigdje popravke...“, ni povsem resnično (prim. 2a 10 s pripisom izpuščene besede na vrhu, 89b 20 ✠ pred ✠ ostrugan in več drugega takega, kar bo v pripombah k izdaji zabeleženo). Rokopis kodeksa je Geitler imel še v starem pravem redu pred seboj, seveda še tudi z listom 10a—b, ki ga je za njim odnesel s seboj Kondakov in ki se sedaj nahaja v državni Publični biblioteki v Leningradu. V pričujoči izdaji je stran 10a reproducirana po Karinskega Образцы № 7,

stran 10b pa po fotografski reprodukciji, ki jo je z veliko ljubeznivostjo poslal J. Frček, za kar mu bodi izrečena najtoplejša zahvala. Zbog težkih časovnih prilik pa se je pošiljka le toliko zakasnila, da je transkripcija te strani podana po Frčku in glede na delitev vrst po Geitlerju, vendar je o tem rečeno potrebno v predgovoru II. dela. Strani 1b in 2a je Geitler, kakor je opazil že Frček, zamenjal; Geitlerjevo 1b je 2a, 2a pa 1b. Sedanja natisnjena paginacija v originalnem kodeksu pa je povsem kriva. Pergamentne lege si slede namreč v popolnoma premešanem redu: I s paginacijo listov 1—8, IV—V s pagin. 9—24, VIII—XI s pagin. 25—58, III s pagin. 59—66, VII s pagin. 67—74, VI s pagin. 75—82, II s pagin. 83—89 (brez lista 10) in XII—XIII s pagin. 90—105 (namesto 106, ker lista 10 N. Kondakova ni). Zgodilo se je to najbrž potem, ko je bil Beneševič prefotografiral ves kodeks. Ureditvev posnetkov v prvotni red ni bila brez truda. Iz navedenih števil pa sledi, da se je ta napačna paginacija zgodila že po odhodu Kondakova, gotovo pa tudi V. N. Beneševiča in V. A. Rozova, ki sta se po Geitlerju in Kondakovu bavila s sinajskimi slovanskimi rokopisi. V. N. Beneševič, tedaj magister kanonskega prava, je bil trikrat, l. 1907., 1908. in 1911., na Sinaju. O prvem potovanju je v Извѣстія petrograjske akademije znanosti za l. 1907. (серія VI, т. I, полут. 2, стр. 792) beležka, da je oddal akademiji fotografske posnetke obeh sinajskih glagolskih rokopisov; o drugem in tretjem potovanju pa je podal poročilo (Извѣстія 1908, т. II, полут. 2, стр. 1145 сл. ter 1911, т. V, полут. 2, стр. 1097 сл.). Poleg opisa sinajskih grških rokopisov (Petrograd 1911) je izdal še Памятники Синая археологическія и палеографическія (Ленинград 1925). Od V. A. Rozova, tedaj kijevskega privatnega docenta, ki je posetil Sinaj v istem času, l. 1908., pa je le kratek opis nekaterih rokopisov (Болгарскія рукописи Іерусалима и Синая, Минало 1914, III 16 сл.). Na posnetkih napisane označbe paginacije so od knjižničarja meniha o. Joakima na fotografije s črnilom pripisane. V roko-

pisnem originalu pa so že prvotno od prvega pisca označene s številčnimi znaki pergamentne lege, kvaternije, oziroma ena tudi kvinija (65a—74b). Ker je prva označena z glagolskim $\bar{n}$ 20, zadnja z glagolskim $\bar{n}$ 34 (dve, 27. in 28., manjkata), sestoji torej sedaj kodeks iz 13 leg, 12 kvaternij in 1 kvinije ($\bar{n}$ 30. lega) ali 106 listov drugega dela, medtem ko prvega dela, sestojčega iz 19 leg z najmanj 152 listi ni več. Tega dela ohranjeni trije listi tvorijo Sinajski odlomek služebnika, ki se v paleografskem i. dr. oziru popolnoma strinja s kodeksom (R. Nahtigal, Starocerkvenoslovanski evhologij str. 226 sl.) in o katerem je bilo že govora. Posnetke treh strani listov Uspenskega (z izjemo strani pri Karinskem) je prireditelj izdaje prejel po prijaznosti od državne Publične biblioteke v Leningradu, za kar se tudi tu najlepše zahvaljuje. Posnetek prve strani lista Krylova je po Karinskega Образцы глаголицы № 6, katere reprodukcijo mu je tudi J. Frček poslal, posnetka druge strani pa niti J. Frček niti prireditelj te izdaje nista mogla dobiti. Slednji se je z več pismi obrnil na Akademijo znanosti v Leningradu, kamor je menda prešel list iz biblioteke Sreznevskih, prosil je tudi Publično biblioteko za posredovanje, toda do danes ni prejel nobenega odgovora. Zato je ustrezajoči list Ib med posnetki odlomka puščen prazen. Red listov Uspenskega pa je proti Sreznevskemu po J. Frčku in njega grškem tekstu preobrnjen, vendar je označba Sreznevskega, ki je pridržana v študiji prireditelja izdaje, dodana v oklepajih. Posnetki odlomka bi morali po gornjem stati prav za prav na začetku, toda zakasnitev pošiljke Publične biblioteke z ene strani, z druge pa dejstvo, da je šlo predvsem za izdajo kodeksa evhologija, je povzročilo obratni red, kar je tudi pri J. Frčku, ki podaja odlomek v dodatku.

Pričujoča izdaja evhologija, kodeksa in odlomka, bo obsegala tri dele: ta, prvi z uvodom in posnetki, drugi s cirilsko transkripcijo in vsem znanstvenokritičnim aparatom in tretji s študijo o kodeksu in jeziku.

Izdajati take spomenike je gotovo naloga akademij znanosti, kakor je tudi lepo razvideti iz pregleda dosedanjih izdaj starocerkvenoslovanskih spomenikov. Starocerkvenoslovanski evhologij pa ima še posebno mikavnost za slovensko Akademijo znanosti in umetnosti, ker so očite veze delov spomenika ne le s starocerkvenoslovanskim pismenstvom na Moravskem in v Panoniji, temveč naravnost s slovenskimi Brižinskimi spomeniki. Ena spovedna molitev (72a—b) v spovednem obredu (66b—80a) predstavlja starocerkvenoslovansko predelavo moravsko-panonskega prevoda starovisokonemške, t. zv. svetoemmeramske spovedne molitve in je v tesni zvezi zlasti s tretjim Brižinskim spomenikom. Nekemu drugemu mestu v istem obredu (68a sl.) stoji najbliže homilija Klimenta, učenca slovanskih apostolov, ki je zopet neločljivo zvezana z drugim Brižinskim spomenikom. V dikciji, izrazih pa so sličnosti z Brižinskimi spomeniki še na raznih drugih mestih. Tej stvari so se posvetile tudi že posebne študije V. Vondráka, Studie z oboru církevněslovanského písemnictví (v Praze 1903), zlasti pa I. Grafenauerja, Karolínska kateheza ter izvor Brižinskih spomenikov in Čina nadě isповѣdajaštímь se (v Ljubljani 1936), Starobavarska (svetoemmeramska) molitev v starem slovenskem in stosl. jeziku (Slovenski jezik 1938, I 8 sl.) i. dr. Z njimi je postavljena nova panonska teorija eksistence nekega staroslovenskega (v ožjem smislu) karantansko-panonskega pismenstva pred starocerkvenoslovanskim na Moravskem in v Panoniji. To ne le za slovansko filologijo, ampak zlasti tudi za slovensko kulturno zgodovino velevažno in zanimivo vprašanje potrebuje še dokončne rešitve, ki ji po neki poti baš zopet veza Sinajskega evhologija z Brižinskimi spomeniki more pokazati odločujočo smer.

H koncu je prireditelju izdaje prijetna dolžnost, izreči deloma ponovno zahvalo Znanstvenemu društvu za humanistične vede v Ljubljani in njega tajniku prof. dr. Fr. Ramovšu za velikodušno podporo ob nabavi fotografskih posnetkov s Sina-

ja, prof. dr. A. Snoju za posredovanje, a knjižničarju menihu o. Joakimu za ljubeznivo in ceneno izvršitev fotografij, dr. J. Frčku in državni Publični biblioteki v Leningradu za doposlane, izdajo izpopolnjujoče druge fotografske posnetke, Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani za prevzem stroškov umevno zelo drage izdaje, pri čemer je s posebnim priznanjem in zahvalo poudariti veliki, vprav mecenatski dar pokojnega ministra dr. A. Korošca specielno za izdajo Evhologija v iznosu 35 tisoč din, raznim knjižnicam in institucijam (Univerzitetni knjižnici, knjižnici teološke fakultete, samostana o. frančiškanov, muzeja, pravoslavni cerkveni občini v Ljubljani i. dr.) za voljno in liberalno prepustitev potrebne literature, prof. bogoslovne fakultete beograjske univerze L. Mirkoviću za neka pojasnila ter asistentu v Institutu za slovansko filologijo na univerzi v Ljubljani Zv. Bizjaku pa za raznovrstno požrtvovalno pomoč, številna posredovanja v klišarni in tiskarni, signiranje klišejev, iskanje in dobavljanje literaturnih pripomočkov, branje transkripcije v primeri s posnetki in Geitlerjevo izdajo ter branje druge korekture.